

ANNA DUDZIŃSKA, BARBARA SZPAKOWSKA

Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

WERYFIKACJA NOWEJ METODY OCENY WALORYZACJI KRAJOBRAZU NA PRZYKŁADZIE WYBRANEGO FRAGMENTU DRAWSKIEGO PARKU KRAJOBRAZOWEGO

VERIFICATION OF THE NEW METHOD OF LANDSCAPE VALORIZATION
EVALUATION ON THE EXAMPLE OF THE SELECTED FRAGMENT
OF THE DRAWSKI LANDSCAPE PARK

Streszczenie. Celem badań była waloryzacja krajobrazu fragmentu Drawskiego Parku Krajobrazowego oraz opracowanie stopni ochrony dla obiektów o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych i turystycznych. Ponadto badania zmierzały do oceny możliwości wykorzystania nowej metody waloryzacji krajobrazu. Do badań wybrano fragment Drawskiego Parku Krajobrazowego znajdujący się w obrębie gminy Czaplinek w województwie zachodniopomorskim, który zajmował 16 100 ha. Na tym obszarze znajduje się duża liczba walorów przyrodniczych, takich jak m.in. Jezioro Drawskie oraz rzeka Drawa. Wybrany obszar badań obejmował 17 wsi z licznymi walorami kulturowymi. Na badanym terenie wydzielono obszary krajobrazu otwartego, jak i obszary zwartej zabudowy. Stopnie ochrony badanych walorów krajobrazowych przedstawiono w trójstopniowej skali, wskazując elementy wymagające podjęcia natychmiastowych działań rewaloryzacyjnych. Opracowane stopnie ochrony mogą mieć zastosowanie w tworzeniu planów ochrony parków krajobrazowych, a także w badaniach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego w ramach Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

Słowa kluczowe: waloryzacja krajobrazu, Drawski Park Krajobrazowy, stopnie ochrony krajobrazu, obszary zwartej zabudowy, obszary krajobrazu otwartego

Wstęp

Badanie krajobrazu jest procesem interdyscyplinarnym, dlatego prowadzenie studiów krajobrazowych wymaga wiedzy i metod właściwych wielu dziedzinom nauki

(KISTOWSKI 2008). Wartościowanie krajobrazu jest związane z określonym zasobem informacji, który pozwala na dokonanie strefowania analizowanego obszaru. Według SENETRY i SZCZEPAŃSKIEJ (2008) punktem wyjścia w badaniach powinny być waloryzacja i ocena oraz regionalizacja, których wynikiem będzie wyznaczenie obszarów jednorodnych pod względem wartości krajobrazowych. Jest to podstawowy instrument racjonalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego, a nadrzędnym jego celem jest określenie predyspozycji obszaru do różnych form zagospodarowania (BADORA 2007).

Istnieje wiele metod oceny i waloryzacji krajobrazu. Według CYMERMANA i IN. (1992) można wyróżnić trzy grupy metod waloryzacji:

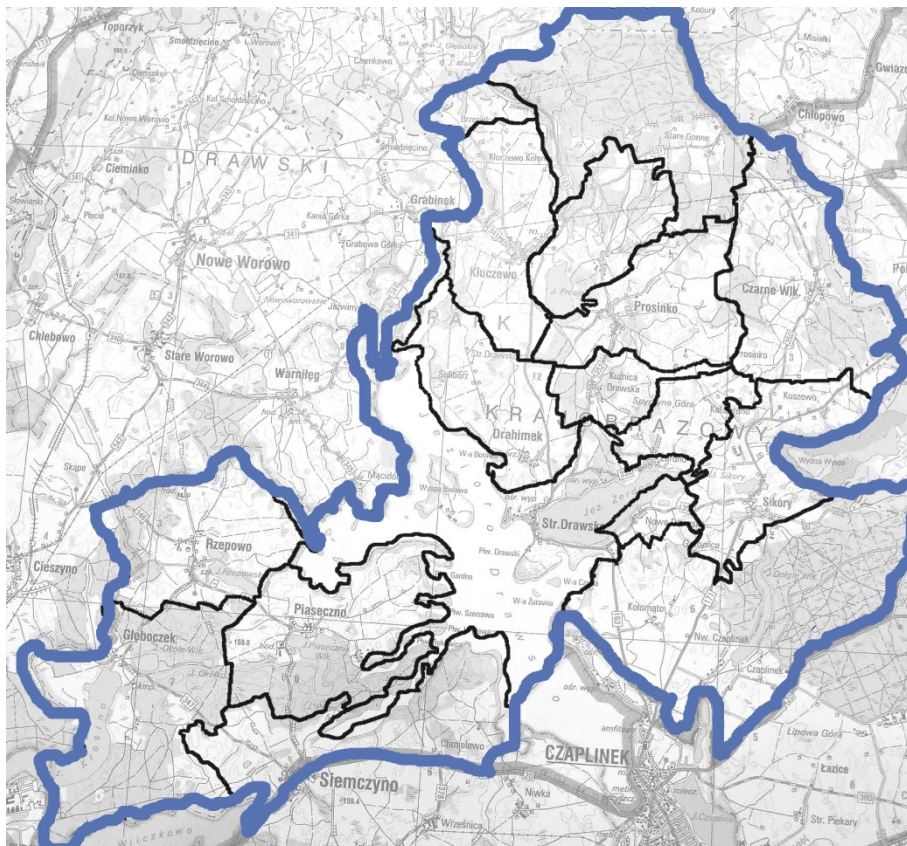
- metody oparte na ocenie wartości przyrodniczej poszczególnych elementów środowiska,
- metody oparte na ocenie estetyczno-widokowych wartości krajobrazu,
- metody zakładające wartościowanie do określonego celu.

Zdaniem SENETRY i SZCZEPAŃSKIEJ (2008) w metodach z pierwszej grupy wartość krajobrazu zależy od poszczególnych jego składników. Przykładem może być metoda Söhhnga, oparta na ocenie trzech głównych elementów: świata roślinnego, ukształtowania terenu i występowania wód. Każdy z elementów jest oceniany na podstawie charakterystycznych dla niego parametrów. Suma przyznaných punktów stanowi wartość badanego obiektu. Przy analizowaniu szaty roślinnej bierze się pod uwagę wiele parametrów, takich jak: rozmiar, stan, rodzaj roślinności, nasilenie zjawiska, właściwości przestrzenne i ochrona przed wiatrem. Ukształtowanie powierzchni jest oceniane ze względu na stan, rozmiar, nasilenie zjawiska i cechy przestrzenne takich czynników, jak: wąwozy, skarpy, działki z roślinnością trawiastą oraz tereny podmokłe i bagienne. Wody są analizowane pod względem wymiarów, roślinności, nasilenia zjawiska oraz cech przestrzennych wód stojących i wód płynących. Skutkiem dokonanej w ten sposób oceny krajobrazu jest wydzielenie obszarów odznaczających się dużą wartością (SENETRA i CIEŚLAK 2004).

Druga grupa metod waloryzacji krajobrazu związana jest z podejściem urbanistyczno-architektonicznym, w którym dominującą rolę odgrywają cechy estetyki i harmonii poszczególnych elementów środowiska. Do tej grupy należą: metoda BOGDANOWSKIEGO (1994), metoda SKALSKIEGO (2007) i metoda krzywej wrażeń (WEJCHERT 1974). Można tu również zaliczyć wartościowanie za pomocą kryterium linii prostej, która jest miarą udziału człowieka w krajobrazie. Przestrzenie o małej liczbie tych linii uważa się za bardziej wartościowe od krajobrazów z dużą ich liczbą (SENETRA i SZCZEPAŃSKA 2008).

Metody waloryzacji należące do trzeciej grupy, zakładające wartościowanie do określonego celu, są związane z oceną przydatności krajobrazu do pewnych założeń. Przykładem takiej waloryzacji może być ocena walorów rekreacyjnych jeziora oparta na liczbie wyróżnionych elementów pozytywnych i negatywnych. Na końcowy wynik składają się cząstkowe oceny poszczególnych obiektów, takich jak roślinność, rzeźba terenu, wody otwarte czy elementy antropogeniczne (SENETRA i SZCZEPAŃSKA 2008).

Celem badań była ocena możliwości wykorzystania metody waloryzacji krajobrazu, opracowanej przez DUDZIŃSKĄ (2010). Do weryfikacji wybrano fragment Drawskiego Parku Krajobrazowego, znajdujący się w obrębie gminy Czaplonek (rys. 1).

Rys. 1. Obszar badań zlokalizowany w Drawskim Parku Krajobrazowym podzielony na 17 obszarów ewidencyjnych

Fig. 1. Study area located in the Drawski Landscape Park divided into 17 record districts

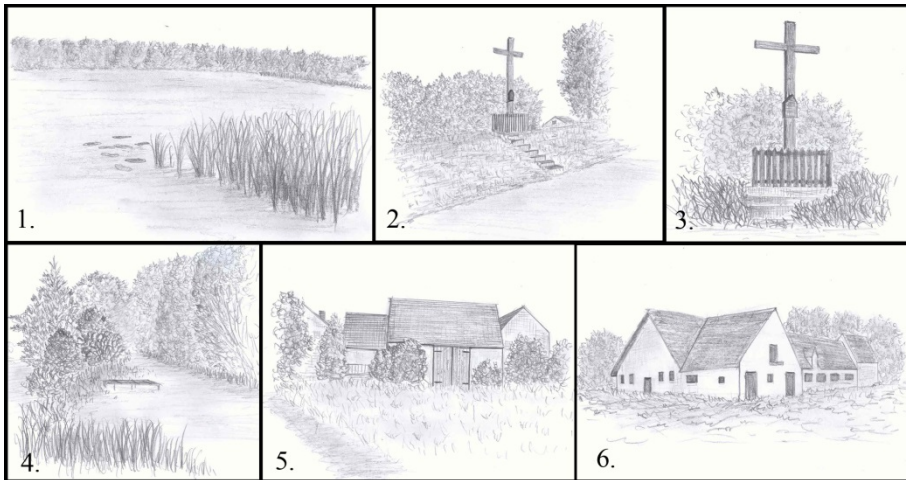
Obszar badań

Badania przeprowadzono w latach 2006-2010 na terenie województwa zachodniopomorskiego. Obszar badań obejmował część Pojezierza Drawskiego, które stanowi jeden z głównych regionów fizjograficznych Pojezierza Zachodniopomorskiego. Sąsiaduje ono z Pojezierzem Myśliborskim, Wałęckim i Bytowskim (ŁĘCKI i MALUŚKIEWICZ 1977).

Drawski Park Krajobrazowy został powołany uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie z dnia 24 kwietnia 1979 roku, w celu ochrony występujących na jego obszarze walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Park ten znajduje się około 90 km od Morza Bałtyckiego, które wpływa na jego klimat. W północnej części Pojezierza Drawskiego ścierają się dwie strefy klimatyczne: nadmorska i pojezierna (ŁĘCKI i MALUŚKIEWICZ 1977).

Metoda

Według DUDZIŃSKIEJ (2010) na badanym terenie wydzielono obszary zwartej zabudowy oraz obszary krajobrazu otwartego. W poszczególnych terenach dokonano inwentaryzacji rysunkowej obiektów o dużych walorach przyrodniczych, kulturowych oraz turystycznych. Przykładowe zestawienie zinwentaryzowanych obiektów, obejmujące obszar zwartej zabudowy wsi Kołomąt, przedstawiono na rysunku 2.

Rys. 2. Przykładowe zestawienie inwentaryzacji rysunkowej: 1 – Jezioro Dołgie Wielkie, 2 – krzyż przydrożny 1, 3 – krzyż przydrożny 2, 4 – oczko wodne, 5 – układ zagrody wiejskiej, 6 – zabudowa zespołu dworsko-folwarcznego

Fig. 2. An example of drawing inventory: 1 – Dołgie Wielkie Lake, 2 – wayside cross 1, 3 – wayside cross 2, 4 – pond, 5 – homestead layout, 6 – buildings of the manor and manor farm

Dalszym etapem badań była waloryzacja krajobrazu (opracowana w zestawieniu tabelarycznym) oraz określenie na podstawie diagramu jednego z trzech stopni ochrony zinwentaryzowanych obiektów:

- I stopień ochrony: obiekty wymagające podjęcia natychmiastowych działań rewaloryzacyjnych,
- II stopień ochrony: obiekty wymagające podjęcia zabiegów ochronnych,
- III stopień ochrony: obiekty wymagające podjęcia zabiegów pielęgnacyjnych.

Wyniki

Na badanym obszarze wydzielono 17 obszarów zwartej zabudowy oraz 17 obszarów krajobrazu otwartego.

Wydzielone obszary zwartej zabudowy mają w większości charakter wiejski. Jest to związane z występowaniem obiektów posiadających funkcję rolniczą, w tym także z charakterystycznym układem zagrody wiejskiej.

W obrębie badanego obszaru można także wyróżnić jednostki osadnicze o charakterze turystycznym oraz leśnym. Funkcja turystyczna wsi jest związana z jej lokalizacją w pobliżu jezior oraz większych kompleksów leśnych.

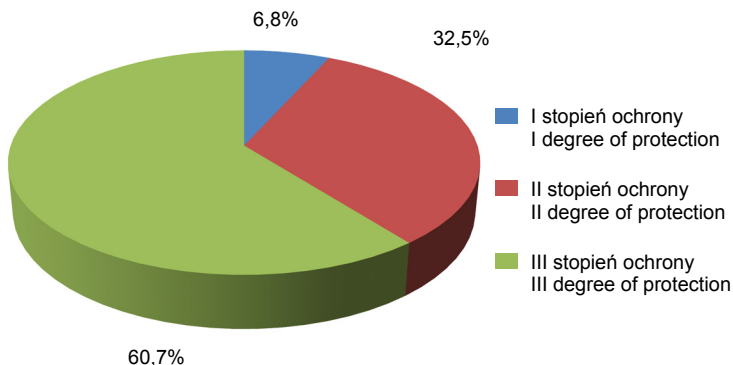
Na terenie badanych wsi zinwentaryzowano obiekty, które wpływają na ich charakter. Wyróżniono elementy o dużych wartościach przyrodniczych, turystycznych i/lub kulturowych:

- elementy przyrodnicze, takie jak aleje, stare cmentarze, parki dworskie czy zarzewienia przed budynkami,
- elementy decydujące o układzie przestrzennym wsi: charakterystyczny układ ulic czy charakterystyczne wnętrza,
- elementy sakralne, takie jak kościoły, krzyże czy kapliczki przydrożne,
- elementy budujące czytelną panoramę wsi,
- elementy wpisane do rejestru zabytków.

Zinwentaryzowane obiekty poddano ocenie pod względem funkcjonowania w krajobrazie oraz pełnienia określonych funkcji (przyrodniczych, turystycznych czy kulturowych). Funkcjonowanie w krajobrazie rozpatrywano pod kilkoma względami. Pierwszy z nich był to aspekt przyrodniczy, związany m.in. z ochroną środowiska wiejskiego (ochrona przed hałasem, zwiększenie bioróżnorodności czy ochrona wód). Kolejnym etapem było przeprowadzenie analizy kształtu oraz charakteru krajobrazu. Badane obiekty rozpatrywano w kontekście ich wpływu na układ przestrzenny oraz na odbiór krajobrazu wiejskiego zarówno przez mieszkańców, jak i turystów.

Przeprowadzona inwentaryzacja i waloryzacja pozwoliły na wskazanie najbardziej zagrożonych obiektów. Wypracowano trzy stopnie ochrony (rys. 3). Ustalono, że I stopniem ochrony powinno zostać objętych 6 obiektów, co stanowi 6,8% wszystkich elementów zinwentaryzowanych na badanym obszarze zwartej zabudowy. Przykładem takiego obiektu jest park dworski w Drahimku. Teren ten jest własnością prywatną, jest całkowicie ogrodzony, a w jego obrębie nie są prowadzone żadne prace pielęgnacyjne. Układ przestrzenny tego założenia jest bardzo trudny do odtworzenia. W przyszłości należałoby przeprowadzić jego inwentaryzację i rewaloryzację. Innymi przykładami obiektów, którym przypisano I stopień ochrony, są stary cmentarz ewangelicki w Sikorach czy barokowy park w Siemczynie.

Obiekty, którym przypisano I stopień ochrony, potrzebują podjęcia natychmiastowych działań nadających im określoną funkcję. Wpłynie to zarówno na polepszenie stan badanego elementu, jak i stworzy możliwości rozwoju danej jednostki osadniczej. Należy zwrócić uwagę na wpisanie zagrożonych obiektów do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, które powinny zawierać dokładne zapisy dotyczące zarówno większych terenów, jak i pojedynczych jednostek o dużych walorach kulturowych czy przyrodniczych. Należy także zwrócić uwagę na dalszy rozwój wsi, który powinien być poprzedzony opracowaniem strategii, uwzględniającej zarówno charakter całej jednostki osadniczej, jak i pojedynczych obiektów. Jest to związane ze spojrzeniem na całą wieś jako syntezę pojedynczych obiektów, które tworzą *genius loci* danego obszaru.

Rys. 3. Ilość obiektów o różnych stopniach ochrony w obrębie obszarów zwartej zabudowy

Fig. 3. Amount of the objects with different degrees of protection within high-density areas

Na terenie 17 obszarów zwartej zabudowy wydzielono 29 obiektów, którym przypisano II stopień ochrony. Stanowią one 32,5% wszystkich obiektów zinwentaryzowanych na badanym terenie zwartej zabudowy. Przykładem może być park dworski w Rzepowie. Jest on zlokalizowany w centrum wsi, a w jego obrębie znajduje się boisko do gry w piłkę. Fragment tego założenia wymaga jednak podjęcia działań ochronnych, w tym także zabiegów pielęgnacyjnych. Innymi przykładami obiektów, którym przypisano II stopień ochrony, są Jezioro Rzepowskie czy stary cmentarz ewangelicki w Prosinie.

Na terenie wydzielonych obszarów zwartej zabudowy zinwentaryzowano 54 obiekty, którym przypisano III stopień ochrony. Stanowią one 60,7% wszystkich elementów. Przykładem takiego obiektu jest oczko wodne w Żerdnie. Zbiornik ten wymaga podjęcia zabiegów pielęgnacyjnych. Innymi przykładami elementów posiadających najniższy stopień ochrony są krzyż przydrożny w Kuszewie, historyczny układ przestrzenny wsi Czarne Wielkie oraz kościół we wsi Kluczewo.

Obszary krajobrazu otwartego wydzielone na badanym terenie mają w większości charakter rolniczy. Głównymi elementami tego typu krajobrazu są pola uprawne oraz nieużytki. W skład badanego terenu wchodzi także:

- lasy,
- zbiorniki wodne,
- ciek wodne,
- zadrzewienia śródpolne,
- elementy kulturowe, takie jak pojedyncze zagrody wiejskie, stare cmentarze ewangelickie czy krzyże przydrożne.

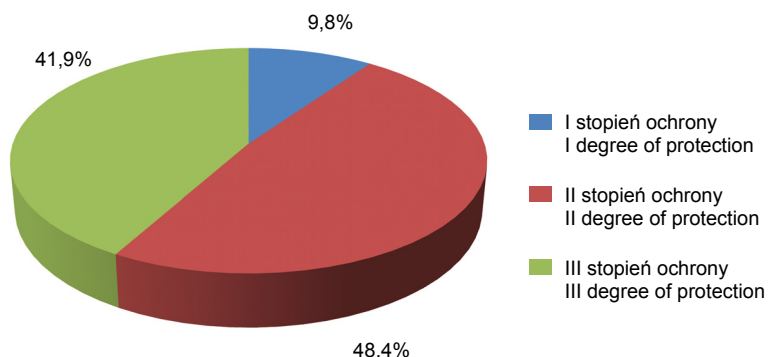
Na badanym terenie dokonano inwentaryzacji zadrzewień śródpolnych. Wśród nich można spotkać m.in. zadrzewienia zwarte, kępowe, klinowe, jak również zadrzewienia jednorzędowe. Jako oddzielny element zostały wyróżnione aleje, które oprócz wartości przyrodniczych bardzo często posiadają wartość kulturową. Mogą one stanowić pozostałości starych dróg, które łączyły poszczególne wsie. Na tej podstawie można odtworzyć historyczny układ drogowy na badanym terenie.

Elementem wzbogacającym krajobraz rolniczy są także cieki i zbiorniki wodne. Wpływają one na polepszenie melioracji, jak również stanowią element systemu zadrzewień śródpolnych. Oczka wodne występujące na badanym terenie mają różną wielkość, kształt i różnorodność gatunkową. Można spotkać śródpolne oczka wodne, wokół których rosną drzewa i krzewy. Występują także zbiorniki całkowicie porośnięte przez trzcinę pospolitą (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.) lub pałkę szerokolistną (*Typha latifolia* L.). Niektóre z nich są bardzo czytelne w krajobrazie rolniczym, inne pojawiają się w zagłębieniach terenu na gruntach leśnych.

W opracowanej metodzie zwraca się również uwagę na linię styku pomiędzy krajobrazem rolniczym a leśnym. Stanowi ona, oprócz wartości krajobrazowej, bardzo cenny element wpływający na zwiększenie bioróżnorodności oraz ochrony środowiska leśnego.

Występujące na badanym terenie składniki kulturowe także wzbogacają krajobraz danego obszaru. Cmentarze ewangelickie są również fragmentem systemu zadrzewień śródpolnych zwiększającym wartość przyrodniczą środowiska rolniczego. Krzyże przydrożne mogą również wchodzić w skład systemu przyrodniczo-kulturowego.

Zinventaryzowane obiekty oceniono pod względem funkcjonowania w krajobrazie oraz pełnienia określonych funkcji. Na tej podstawie opracowano trzy stopnie ochrony (rys. 4). Na badanym terenie zinventaryzowano 62 jednostki, z których sześciu przypisano I stopień ochrony, co stanowi 9,8% wszystkich obiektów. Przykładem takim może być aleja dębowa w Starym Gonnym czy jezioro Sikory. Obiektom tym należy nadać określone funkcje oraz przeprowadzić zabiegi pielęgnacyjne.

Rys. 4. Ilość obiektów o różnych stopniach ochrony w obrębie obszarów krajobrazu otwartego

Fig. 4. Amount of the objects with different degrees of protection within open space areas

Na terenie obszaru krajobrazu otwartego zinventaryzowano 30 obiektów, którym przypisano II stopień ochrony, co stanowi 48,4% wszystkich elementów. Przykładem mogą być zadrzewienia śródpolne zlokalizowane na obszarze krajobrazu otwartego Kuźnica Drawska czy zagroda wiejska wpisana w krajobraz otwarty wsi Prosono.

Na terenie wydzielonych obszarów krajobrazu otwartego zinventaryzowano 26 obiektów, którym przypisano III stopień ochrony – to 41,9% wszystkich elementów.

Przykładem może być oczko wodne na terenie krajobrazu otwartego wsi Nowe Drawsko oraz Czarne Wielkie.

W latach 2008-2010 na badanym terenie założono plantacje orzecha włoskiego (*Juglans regia*). Należą one do gospodarstw ekologicznych.

Wnioski

1. Na badanym terenie wydzielono obszary różniące się przeznaczeniem, rodzajem i sposobem użytkowania oraz przeprowadzono ich inwentaryzację rysunkową. Wydzielono 17 obszarów zwartej zabudowy oraz 17 obszarów krajobrazu otwartego, w większości o charakterze rolniczym.

2. Głównymi elementami kształtującymi tożsamość krajobrazową obszarów zwartej zabudowy są: zespoły dworsko-folwarczne, kościoły, charakterystyczne układy zagród wiejskich oraz systemy zieleni wiejskiej (m.in. parki dworskie, cmentarze, aleje). Z kolei tożsamość krajobrazowa obszarów krajobrazu otwartego jest kształtowana przez: lasy, zbiorniki wodne, zadrzewienia śródpolne oraz elementy *sacrum* (krzyże i kapliczki przydrożne).

3. Ochronę badanych walorów krajobrazowych przedstawiono w trójstopniowej skali, która wskazuje m.in. elementy wymagające podjęcia natychmiastowych działań rewaloryzacyjnych. Na terenie wydzielonych obszarów zwartej zabudowy największej liczbie elementów przypisano III stopień ochrony (60,7%) – obiekty wymagające podjęcia działań pielęgnacyjnych. Na terenie obszaru krajobrazu otwartego największej liczbie elementów przyporządkowano II stopień ochrony (48,4%) – obiekty wymagające podjęcia zabiegów ochronnych. Różnica w liczbie obiektów o różnych stopniach ochrony jest związana z działalnością rolnictwa (w tym także z powstawaniem licznych plantacji orzecha włoskiego).

4. Metoda waloryzacji krajobrazu opracowana przez DUDZIŃSKĄ (2010) została zweryfikowana pozytywnie. Istnieje jednak możliwość zastąpienia inwentaryzacji rysunkowej dokumentacją fotograficzną, przyspieszyłoby studia krajobrazowe.

5. Opracowane stopnie ochrony można wykorzystać do: tworzenia planów ochrony parków krajobrazowych, opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w badaniach dotyczących ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w ramach Europejskiej Konwencji Krajobrazowej.

Literatura

- BADORA K., 2007. Waloryzacja przyrodniczo-krajobrazowa wsi Żużela i jej zastosowanie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. *Probl. Ekol. Krajobr.* 19 (Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym. Red. M. Kistowski, B. Korwel-Lejkowska): 91-99.
- BOGDANOWSKI J., 1994. Metoda Jednostek Architektoniczno-Krajobrazowych (JARK-WAK) w studiach i projektowaniu. Wyd. PK, Kraków.
- CYMERMAN R., FALKOWSKI J., HOPFER A., 1992. Krajobrazy wiejskie (klasyfikacja i kształtowanie). Wyd. AR-T, Olsztyn.

Dudzińska A., Szpakowska B., 2014. Weryfikacja nowej metody oceny waloryzacji krajobrazu na przykładzie wybranego fragmentu Drawskiego Parku Krajobrazowego. *Nauka Przyr. Technol.* 8, 3, #31.

- DUDZIŃSKA A., 2010. Waloryzacja i koncepcja ochrony krajobrazu wybranego fragmentu Drawskiego Parku Krajobrazowego. Maszynopis. Katedra Terenów Zieleni UP, Poznań.
- KISTOWSKI M., 2008. Koncepcja krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w planach zagospodarowania przestrzennego województw. W: *Studia krajobrazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*. Red. A. Zaręba, D. Chylińska. WTN, Wrocław: 11-25.
- ŁĘCKI W., MALUŚKIEWICZ P., 1977. Pojezierze Drawskie. Przewodnik. WP, Poznań.
- SENETRA A., CIEŚLAK I., 2004. Kartograficzne aspekty oceny i waloryzacji przestrzeni. Wyd. UW-M, Olsztyn.
- SENETRA A., SZCZEPAŃSKA A., 2008. Krajobraz jako element wartości na przykładzie nieruchomości o funkcjach rekreacyjnych i mieszkaniowych. W: *Studia krajobrazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*. Red. A. Zaręba, D. Chylińska. WTN, Wrocław: 107-115.
- SKALSKI J., 2007. Analiza percepcyjna krajobrazu jako działalność twórcza inicjująca proces projektowania. Wyd. SGGW, Warszawa.
- WEJCHERT K., 1974. Elementy kompozycji urbanistycznej. Arkady, Warszawa.

VERIFICATION OF THE NEW METHOD OF LANDSCAPE VALORIZATION EVALUATION ON THE EXAMPLE OF THE SELECTED FRAGMENT OF THE DRAWSKI LANDSCAPE PARK

Summary. The aim of the study was to verify the new method of landscape valorization evaluation and estimate the possibility of using it. The area of the study was a representative fragment of the Drawski Landscape Park, which covered 16.100 ha. On this area a lot of natural values, like the biggest lake in the Drawski Landscape Park and Drawa River are situated. There are 17 villages of a high cultural value on the study area. The examined area was 17 open space and 17 high-density areas. Landscape protection was presented in the three-degree scale. There were elements which needed restoration and protective action during the research. The new method of evaluation can be used to develop protection plans for landscape parks. This method can be also handy in studies carried out within the framework of the European Landscape Convention.

Key words: landscape evaluation, the Drawski Landscape Park, degrees of landscape protection, high-density areas, open space areas

Adres do korespondencji – Corresponding address:

Anna Dudzińska, Katedra Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, Poland, e-mail: ktzduani@up.poznan.pl

Zaakceptowano do opublikowania – Accepted for publication:

6.05.2014

Do cytowania – For citation:

Dudzińska A., Szpakowska B., 2014. Weryfikacja nowej metody oceny waloryzacji krajobrazu na przykładzie wybranego fragmentu Drawskiego Parku Krajobrazowego. Nauka Przyr. Technol. 8, 3, #31.